

İRAN'DA RADİKAL MUHAFAZAKARLARIN ZAFERİ: İBRAHİM REİSİ VE MUHTEMEL POLİTİKALARI

Oğul Tuna | Araştırmacı, EDAM

İRAN'DA RADİKAL MUHAFAZAKARLARIN ZAFERİ: İBRAHİM REİSİ VE MUHTEMEL POLİTİKALARI

Oğul Tuna | Araştırmacı, EDAM

İran'ın dini lideri Ali Hamaneyi, 19 Haziran 2021 günü "İran milleti, seçimlerin büyük galibi" başlıklı mesajını yayımladı.¹ 82 yaşındaki devlet başkanı, 59,3 milyon seçmenin %48,8'inin katıldığı seçimlerin, "düşmanın paralı medyasının ve dar kafalılar ile kötü niyetlilerin" propagandasına karşı bir direniş olduğunu söyledi. Resmi sonuçlara göre, İran İslam Cumhuriyeti'nin 13. Cumhurbaşkanlığı seçiminin kazananı İbrahim Reisi oldu. Reisi, tıpkı "İslam Devrimi'nin Lideri" Hamaneyi gibi İslam peygamberinin soyundan gelen [seyyid] fakat onun gibi "Ayetullah" değil, "Hüccetül-İslam" unvanıyla ikincil bir otoriteye sahip bir isim. Ülke içinde reformcular ve ülke dışındaki bölge uzmanları, seçim sonuçlarını "Hamaneyi'nin seçim mühendisliğinin meyvesi" olarak niteliyor.² Bununla beraber, İran halkının ve reformcu siyasetçilerin seçimi ve tamamen muhafazakar adaylara onay verilmesini tanımadığı aşikar.³ Bu

sebeplerle İslam Cumhuriyeti'nin meşruiyeti adına önemli olan katılım oranının düşük olması beklenmekteydi.

Reisi, bundan önce de 2017 seçiminde aday olmuş ama görevini resmen 8 Ağustos 2021'de bırakacak olan Hasan Ruhani'ye, %57,1'e karşı %38,2 oy oranıyla kaybetmişti. Şimdi ise reformcuların ve Mahmud Ahmédinejad gibi sivri isimlerin dahil edilmediği yarışta oyların %62,2'sini aldı.⁴ 5 milyona yakın geçersiz oy atıldı. İran tarihinin en düşük katılım oranına sahip seçimler, Hamaneyi'nin makamını devretmeye hazırlandığı bir dönemi öncelediği için ülkenin yakın geleceğini de ilgilendiriyor: Sağlık durumu hakkında sürekli farklı iddialar dillendirilen Hamaneyi yerine yıllardır oğlu Mücteba Hamaneyi'nin veya Reisi'nin geçeceği söyleniyor.⁵

1 "Iranian nation; the great winner of the election", Khamanei.ir, 19 Haziran 2021, <https://english.khamanei.ir/news/8546/Iranian-nation-the-great-winner-of-the-election>

2 Bunun yanı sıra, İran'da kadınlar ile Şii ya da Müslüman olmayanlar da seçimlerde aday olamıyor: Savash Porgham, "Cezaevlerinin Acımasız Savcısının İran Cumhurbaşkanlığı Koltuğuna Yükselişi: İbrahim Reisi", Gergedan dergi, 19 Haziran 2021, <https://gergedan.press/cezaevlerinin-acimasiz-savcisinin-iran-cumhurbaskanligi-koltuguna-yukselisi-ibrahim-reisi-9530/>

3 "Iranian press review: Establishment blamed for presidential election boycott", Middle East Eye, 24 Haziran 2021, <https://www.middleeasteye.net/news/iran-establishment-blamed-election-boycott-press-review>

4 "2021 PRESIDENTIAL ELECTION", Iran Data Portal, <https://irandataportal.syr.edu/2021-presidential-election>

5 "Has Ebrahim Raisi been Tagged as Iran's Next Supreme Leader?", Raz Zimnt, The Institute for National Security Studies, 6 Ağustos 2019, <https://www.inss.org.il/publication/has-ebrahim-raisi-been-tagged-as-irans-next-supreme-leader>

“Tahran Kasabı”nın İktidar Basamaklarını Tırmanışı

İbrahim Reisi, 1960 yılında İran'ın kuzeybatısındaki Meşhed'de doğdu. Şii dünyası için en kutsal şehirler arasında yer alan Meşhed, Reisi'nin yükselişine yol veren bir merkez. Ayrıca, dini lider Hamaney ve Meclis Başkanı Muhammed Bakır Kalıbfah da Meşhed civarı doğumludur. Reisi, ilkököl mezunudur. Dini öğrenime devam ettiğini ifade etse de bu eğitimin kimi çevrelerce yetersiz olduğu iddia edilmektedir. Yine de hayatı İslam Devrimi ile tamamen değişmiştir. Daha o 1980'li yılların başında Hamaneyi'nin himayesine giren genç Reisi, temelde hukuk eğitimi almamasına rağmen 20 yaşında savcı olmuş; Tahran Başsavcılığından İran Yargısının tepesine yükselmiştir. Ateşli fakat eğitimsiz bir devrimci genç olarak İslam Devrimi sonrası yönetici elit arasına yerleşmiştir.⁶ Daha sonraki yıllarda hukuk üzerine yüksek lisans ve doktora yaptığını beyan eden Reisi'nin donanımı ve eğitimi hakkında şaibeler bulunmaktadır.⁷

Reisi, liyakatten ziyade Devrim Lideri'ne, Hameyneyi'ye, sadakatiyle ön plana çıkmıştır. 2016 yılında Meşhed'deki İmam Rıza Türbesi'ne dair işleri de gören Astan-ı Kuds-ı Rezevi Vakfı'nın başına geçmiştir. Bu prestijli makama rağmen 2017'de seçimi kaybetmiştir. Yine de Hamaneyi'nin itişiyile gerçekleşen Reisi'nin yükselişi, daha Mart

2019 tarihinde İran Yargı Erki Başkanlığına atanmasıyla müjdelenmişti.⁸ Reisi, 2017 seçimlerinden beri kendisini yolsuzluğa karşı mücadele eden ve yargı sisteminde reform yapılmasını savunan bir figür şeklinde konumlandırmaktadır. Özellikle yolsuzluk konusundaki “popülist” yaklaşımı, dini liderin de desteğiyle halihazırdaki kadrolara yönelik bir eleştiridir.⁹ 1999'dan bu yana muhafazakar, radikal muhafazakar addedilebilecek devlet başkanı ile ılımlı muhafazakar, reformcu cumhurbaşkanları arasındaki çift başlılık, Reisi'nin seçilmesiyle sonunda aşılımıştır.

İsrail Dışişleri Bakanı Yair Lapid'in “Tahran Kasabı”¹⁰ olarak andığı Reisi, Humeyn hayattayken, 1988 yılında cezaevlerinde sayıları 5000 ila 30.000 arasında değiştiği iddia edilen solcu muhalifin idamını onaylamıştı.¹¹ Dört kişilik “Ölüm Konseyi” ya da “İdam Konseyi” olarak anılan topluluğun üyelerinden birisi de Reisi idi. Seçilmiş cumhurbaşkanı, 1988 idamlarında ve 2019 eylemlerinde insan haklarını ihlal suçuyla Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından sırasıyla 2011 ve 2019 yıllarında yaptırma uğramıştır.¹² Bu ithamların karşısında Reisi, hem yurtiçi hem yurtdışı kamuoyuna yargıda reforma gidileceğini ilan etmiştir.¹³

İran Seçimine Yönelik Dış Tepkiler

Reisi'nin seçim zaferini ilk kutlayan lider, Vladimir Putin olmuştur.¹⁴ Rusya Cumhurbaşkanlığı'nın tebrik mesajında ikili ilişkilerin öneminin altı çizilmiş ve bunların geliştirilmesi yönünde niyet ifade edilmiştir. Seçim sonrası İran devlet yayın organlarından Iran Daily'e konuşan Rusya'nın Tahran Büyükelçisi Levon Çagaryan, Moskova'nın İran'a uluslararası ambargoya rağmen silah satışına hazır olduğunu

ve yeni dönemde ticari ve askeri ilişkilerin ilerletileceğini söylemiştir.¹⁵ Tebrik sırasında Türkiye ve Katar, Rusya'yı izlemiştir.¹⁶ İkili ilişkiler açısından diğer önemli tebrik mesajları Venezuela, Hindistan, Pakistan Belarus, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak, Afganistan, Filistin, Umman, Suriye, Azerbaycan, Ermenistan Çin'den gelmiştir.¹⁷

- 6 Arif Keskin, “Neden İbrahim Reisi?”, BirGün, 24 Haziran 2021, <https://www.birgun.net/haber/neden-ibrahim-reisi-349504>
- 7 “Zendeğiname”, Raisi.org, <https://web.archive.org/web/20170323021652/http://raisi.org/page/biography> [23 Mayıs 2017'de arşivlenmiş]
- 8 “Has Ebrahim Raisi been Tagged as Iran's Next Supreme Leader?”, Raz Zimmt, The Institute for National Security Studies, 6 Ağustos 2019, <https://www.inss.org.il/publication/has-ebrahim-raisi-been-tagged-as-irans-next-supreme-leader/>
- 9 Arif Keskin, “Neden İbrahim Reisi?”, BirGün, 24 Haziran 2021, <https://www.birgun.net/haber/neden-ibrahim-reisi-349504>
- 10 Lahav Harkov, “‘Butcher of Tehran’ Raisi wins Iran election amid low turnout”, The Jerusalem Post, 20 Haziran 2021, <https://www.jpost.com/breaking-news/israel-says-raisi-most-extreme-president-yet-671493>
- 11 “Iran's Ebrahim Raisi: The hardline cleric set to become president”, BBC News, 21 Haziran 2021, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-57421235>; Christina Lamb, “Khomeini fatwa led to killing of 30,000 in Iran”, The Daily Telegraph, 4 Şubat 2001, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/1321090/Khomeini-fatwa-led-to-killing-of-30000-in-Iran.html>
- 12 “Executive Order 13876 of June 24, 2019: Imposing Sanctions With Respect to Iran”, Federal Register, 26 Haziran 2019, <https://www.federalregister.gov/documents/2019/06/26/2019-13793/imposing-sanctions-with-respect-to-iran>; “Treasury Designates Supreme Leader of Iran's Inner Circle Responsible for Advancing Regime's Domestic and Foreign Oppression”, U.S. Department of the Treasury, 4 Kasım 2019, <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm824>
- 13 “Mehver-i tehevvl 'icra-yi adalet' est / 'hett-i İmam heman hett-i ref'i-fakr ve teşkil-i 'İran-ı kaviy' est”, Tasnim News, 23 Haziran 2021, <https://bit.ly/3vVomOn>
- 14 “Pozdraveniye Seyedu Ebrahimu Raisi c pobedoy ha vıborah Prezidenta İrana”, Kremlin, 19 Haziran 2021, <http://kremlin.ru/events/president/news/65889>
- 15 “Russia envoy: Iran not a threat to other countries, needs weapons for defensive purposes”, Iran Daily, 22 Haziran 2021, <https://irandaily.ir/News/314155.html>
- 16 “Mixed messages as world reacts to Iran's new President Raisi”, Daily Sabah, 20 Haziran 2021, <https://www.dailysabah.com/world/middle-east/mixed-messages-as-world-reacts-to-irans-new-president-raisi>
- 17 Bütün liderler için bkz. Reisi'nin Instagram sayfası: raisi_org, https://www.instagram.com/raisi_org/

İsrail'in sert mesajını, Dışişleri Sözcüsü tekrarlamış ve Reisi'yi on binlerce insanın ölümünden sorumlu tutmuştur. Sözcü, ayrıca bu "aşırılıkçı figürün uluslararası kamuoyu nezdinde büyük endişe yaratması gerektiğini" söylemiş-

tir.¹⁸ Seçimin ertesinde İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) ve Uluslararası Af Örgütü, Reisi'ye yöneltilen iddiaları takip edeceğini ve yeni cumhurbaşkanının hesap vermesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁹

Reisi Döneminde İran'ın Muhtemel Dış Politikası

Reisi döneminde İran'ı en çok ilgilendiren başlıklar nükleer anlaşma, Ortadoğu'daki veraset savaşları ve NATO'nun Afganistan'dan çekilişi olacağı benziyor. Pek çok alanda dini lider ile aynı görüşleri paylaşan ve "Hamaneyi'nin kara kutusu" olarak adlandırılan Reisi'nin İran'ın düşmanları arasında en başta sayılan ABD, İsrail ve Körfez ülkeleri ile ilişki ve görüşmeleri tamamen reddediyor.²⁰ Arap monarşileri ve Suudi Arabistan, Reisi'nin galibiyeti sonrası İran ile ilişkilerde bir değişiklik yaşanacağını düşünmüyorlar.²¹ Öte yandan Reisi, Hamaneyi'nin onayından geçmiş bir nükleer antlaşmaya ve kurulacak uluslararası ilişkilere karşı olmadığını belirtmiştir.²²

Reisi, seçimlerden iki gün önce ilan ettiği ekonomi planında İran'ın petrol üretimini ve ihracat kapasitesini artıracığını vaat etti. Ayrıca bu plana göre İran'ın petrol harici ihracatının da 2025 itibarıyla 2 katına (35 milyar dolardan 70 milyar dolara) çıkacağı belirtiliyor.²³ Devam eden ambargo ve ABD'yle kesilmiş ilişkiler ile bu pek mümkün görünmüyor. Öte yandan eski yönetimden de destek alan Reisi için Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, "Mantıklı bir insandır" diyor ve yeni dönemin (dış) politikalarında sorun beklemediğini

söylüyor.²⁴ Bütün bu sebeplerle, ipler Hamaneyi'nin elinde kalmaya devam etse bile, Reisi'nin yeni dışişleri bakanı tercihi "insan hakları" söylemine ağırlık veren Biden yönetimi nezdinde önemli olacak.²⁵ Yine İran'ın önümüzdeki dönemde Çin ve Rusya'yla ilişkilerini büyük ölçüde artıracığı bekleniyor.²⁶ Geçtiğimiz on yılda Çin'in ekonomik ve ticari etkinliğini artırdığı ülkenin Doğu'ya yönelişi, Avrasya'daki güç mücadelesini etkileyecek.

Nükleer anlaşma ve ekonomik kriz ışığında içerde adımlar atması beklenen Reisi'nin, Ruhani'nin aksine donanımlı bir yönetim kadrosu olmaması büyük bir sorun.²⁷ Radikallerin iktidara gelmesi ve dini lider ile yürütme arasında ikilik yaratacak bir konu kalmamasının en mühim sonucu Ortadoğu'da görülebilir. Irak, Lübnan, Suriye ve Yemen'de asker ve savaşçıları bulunan İran'ın bu coğrafyadaki etkinliğini artıracığı öngörülmüyor.²⁸ 2020'de suikaste uğrayan Kasım Süleymani'nin kaybı ve Hamaneyi'nin iktidarı devretmeye hazırlandığı süre içerisinde ülke çıkarlarını sağlamlaştırmak adına Ortadoğu'da radikal yaklaşım güç kazanacaktır.²⁹

18 "Mixed messages as world reacts to Iran's new President Raisi", Daily Sabah, 20 Haziran 2021, <https://www.dailysabah.com/world/middle-east/mixed-messages-as-world-reacts-to-irans-new-president-raisi>

19 "Iran: Overseer of Mass Executions Elected President", Human Rights Watch, 19 Haziran 2021, <https://www.hrw.org/news/2021/06/19/iran-overseer-mass-executions-elected-president>; "Iran: Ebrahim Raisi must be investigated for crimes against humanity", Amnesty International, 19 Haziran 2021, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/06/iran-ebrahim-raisi-must-be-investigated-for-crimes-against-humanity/>

20 "Has Ebrahim Raisi been Tagged as Iran's Next Supreme Leader?", Raz Zimmt, The Institute for National Security Studies, 6 Ağustos 2019, <https://www.inss.org.il/publication/has-ebrahim-raisi-been-tagged-as-irans-next-supreme-leader/>

21 "Iran set to stay on hardline course after Raisi win, Saudi commentators say", Reuters, 21 Haziran 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/iran-set-stay-hardline-course-after-raisi-win-saudi-commentators-say-2021-06-21/>

22 Golnaz Esfandiari, "Meet The New Boss: Iran's Raisi In His Own Words And Those Of Others", RFE/RL, 19 Haziran 2021, <https://www.rferl.org/a/iran-raisi-own-words/31316225.html>

23 "Bernameha-yi iktisadi-yi Reisi monteşir şod", IRNA, 16 Haziran 2021, <https://bit.ly/3jejn8J>

24 Zarif says all must back President-elect Raisi, predicts JCPOA would be revived in Rouhani admin.", Tehran Times, 19 Haziran 2021, <https://www.tehrantimes.com/news/462184/Zarif-says-all-must-back-President-elect-Raisi-predicts-JCPOA>

25 Ali Vaez, Dina Esfandiari, "The Hard-Liners Won in Iran. That's Not All Bad News.", New York Times, 22 Haziran 2021, <https://www.nytimes.com/2021/06/22/opinion/iran-election-raisi-nuclear-deal.html>

26 Pepe Escobar, "Raisi era will move Iran closer to Russia and China", Asia Times, 22 Haziran 2021, <https://asiatimes.com/2021/06/raisi-era-will-move-iran-closer-to-russia-and-china/>

27 Arif Keskin, "İran'da hükümet değişimi dış politikada da değişimler getirebilir", CRI Türk, 21 Haziran 2021, <https://www.criturk.com/iran-da-hukumet-degisimi-dis-politikada-degisimleri-getirebilir/>

28 Tarek Ali Ahmad, "Continuity of aggressive Iranian policies assured with Raisi's election: Former senior CIA official Norman Roule", Arab News, 24 Haziran 2021, <https://www.arabnews.com/node/1882116/middle-east>

29 "IntelBrief: Iran's Next President", The Soufan Center, 21 Haziran 2021, <https://thesoufancenter.org/intelbrief-2021-june-21/>



Dış Politika & Güvenlik 2021/08/TR

Haziran 2021

İRAN'DA RADİKAL MUHAFAZAKARLARIN ZAFERİ: İBRAHİM REİSİ VE MUHTEMEL POLİTİKALARI

Oğul Tuna | Araştırmacı, EDAM